

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆ

ԱՐՏԱՋԵՐԹ ԶԵԿՈՒՅՑ

Անձնական տվյալների
պաշտպանության ոլորտում
Հայաստանի
Հանրապետությունում առկա
համակարգային խնդիրների
վերաբերյալ

ԵՐԵՎԱՆ 2025

ԱՐՏԱՀԵՐԹ ԶԵԿՈՒՅՑ

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՌԿԱ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

ԵՐԵՎԱՆ 2025

«Անձնական տվյալների պաշտպանության ոլորտում Հայաստանի Հանրապետությունում առկա համակարգային խնդիրների վերաբերյալ» վերտառությամբ արտահերթ զեկույցը պատրաստվել է Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից և ընդգրկում է Պաշտպանի՝ 2024 թվականի ընթացքում անձնական տվյալների պաշտպանության ոլորտում արձանագրված խնդիրներն ու դրանց լուծմանն ուղղված առաջարկությունները:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՌԿԱ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ..... 4

1. Անձնական տվյալների պաշտպանության մարմնի անկախությունը՝ որպես հրավական պաշտպանության ամրապնդման հիմնասյուն..... 4

2.Անձնական տվյալների պաշտպանությունը՝ որպես լրագրողական հարցումներին չպատասխանելու կամ ոչ լիարժեք տեղեկատվության տրամադրման հիմք 6

3. Անձնական տվյալների պաշտպանությունը «ԴատաԼեքս» համակարգում դատական գործերի հրապարակման համատեքստում..... 9

4. Արհեստական բանականության զարգացմանը զուգընթաց անձնական տվյալների պաշտպանությունը 11

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԱՌԿԱ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

1. Անձնական տվյալների պաշտպանության մարմնի անկախությունը՝ որպես իրավական պաշտպանության ամրապնդման հիմնասյուն

Անձնական տվյալների պաշտպանության խնդիրը ինչպես նախորդ տարիներին, այնպես էլ 2024 թվականի ընթացքում շարունակել է մնալ Մարդու իրավունքների պաշտպանի ուշադրության կենտրոնում:

Անձնական տվյալների պաշտպանության համակարգում Մարդու իրավունքների պաշտպանն արձանագրել է, որ Հայաստանի Հանրապետությունում անձնական տվյալների պաշտպանության իրականացման խոչընդոտները տարաբնույթ են և այս համատեքստում խիստ մտահոգիչ է անձնական տվյալների պաշտպանության անկախ մարմնի բացակայությունը:

Հայաստանի Հանրապետությունում անձնական տվյալների պաշտպանություն իրականացնող մարմինը ՀՀ արդարադատության նախարարության անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալությունն է, որն, իր կանոնադրության¹-ին և 2-րդ կետերով սահմանված իրավակարգավորումների համաձայն, գործում է գործադիր իշխանության մաս հանդիսացող ՀՀ արդարադատության նախարարության ներքո և վերջինիս կողմից հաստատված կանոնադրության հիման վրա: Հետևաբար, չի հանդիսանում անձնական տվյալների պաշտպանությամբ զբաղվող անկախ մարմին:

Մինչդեռ, անձնական տվյալների պաշտպանության մարմնի անկախությունը հանդիսանում է կարևորագույն հենասյուն, որն ապահովում է տվյալների անվտանգությունը և մարդու իրավունքների պաշտպանությունը: Այս անկախությունը ենթադրում է դրա ապահովում ինչպես իրավական, այնպես էլ ֆինանսական և հասարակական մակարդակներում:

Անձնական տվյալների պաշտպանություն իրականացնող մարմնի անկախության կարևորությունն արտացոլվում է նաև միջազգային իրավական փաստաթղթերում, մասնավորապես Եվրոպայի խորհրդի «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» 1981 թվականի կոնվենցիայով նախատեսված կարգավորումները պահանջում են, որպեսզի տվյալների պաշտպանության մարմինները լինեն անկախ՝ շեշտելով այն, որ տվյալների պահպանումը պետք է իրականացվի առանց քաղաքացիների հիմնարար իրավունքները խոչընդոտելու²:

«Ընդհանուր տվյալների պաշտպանության կանոնակարգ» Եվրոպայի խորհրդի թիվ 2016/679 որոշմամբ սահմանված իրավակարգավորումներից բխում է, որ անդամ պետություններում անձնական տվյալների պաշտպանություն իրականացնող մարմինը պետք է կարողանա պետական մարմիններից անկախ գործել³:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ևս անդրադարձել է անձնական տվյալների պաշտպանության մարմինների լիակատար անկախություն ունենալու

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալության կանոնադրություն, հասանելի է <https://pdpa.am/hy/agency> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

² Հասանելի է <https://rm.coe.int/1680078b37> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

³ Հասանելի է <https://gdpr-info.eu/> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

կարևորության հարցին՝ նշելով, որ միայն այդ կերպ հնարավոր է ապահովել քաղաքացիների արժանապատվությունը և արդար դատաքննության իրականացումը⁴:

Կարևոր է Ֆրանսիայի փորձի մատնանշումը որպես Եվրոպայում տվյալների պաշտպանության անկախ մարմիններ ստեղծելու հարցում առաջատարներից մեկի: Ֆրանսիայի ազգային տվյալների պաշտպանության հանձնաժողովը (Commission Nationale de l'Informatique et des Libertés (CNIL)) ունի լիակատար անկախություն կառավարությունից և այլ արտաքին ազդեցություններից: Ազգային տվյալների պաշտպանության հանձնաժողովը հանդիսանում է տվյալների պաշտպանության մարմին, որը որպես հատուկ հանձնաժողով զբաղվում է անձնական տվյալների պաշտպանությամբ և վերահսկում տվյալների մշակման գործընթացները Ֆրանսիայում⁵:

Իր անկախության շնորհիվ այն կառավարության կամ այլ պետական մարմինների կողմից չի ենթարկվում որևէ արտաքին ճնշման, իրականացնում է ոլորտում առավելապես արդյունավետ վերահսկողություն, ինչպես նաև հայտնաբերված խախտումների արդյունավետ քննություն, ինչի շնորհիվ էլ ունի հասարակական վստահելիության բարձր ցուցանիշ:

Նույնը կարելի է նշել նաև Գերմանիայում անձնական տվյալների պաշտպանություն իրականացնող մարմնի վերաբերյալ: Գերմանիայում անձնական տվյալների պաշտպանությունն իրականացվում է Դաշնային տվյալների պաշտպանության և տեղեկատվության ազատության հանձնակատարի կողմից, որը անկախ մարմին է, և կառավարության կամ որևէ պետական մարմնի ենթակայության ներքո չի գտնվում⁶:

Նիդերլանդներում գործող Autoriteit Persoonsgegevens (AP) մարմինը պատասխանատու է ինչպես ազգային, այնպես էլ եվրոպական չափանիշներին համապատասխան տվյալների պաշտպանության ապահովման համար: Այն գործում է որպես անկախ մարմին և չունի որևէ տնտեսական կամ այլ կախվածություն պետական մարմիններից: AP-ն ոչ միայն վերահսկում է անձնական տվյալների հավաքագրումը և օգտագործումը, այլ նաև մեծ դերակատարում ունի հանրային իրազեկման գործընթացներում: Մարմինը լիազորված է պատժամիջոցներ կիրառելու այն կազմակերպությունների նկատմամբ, որոնց գործողությունները չեն համապատասխանում անձնական տվյալների պաշտպանության նորմերին⁷:

Հետևաբար, անձնական տվյալների պաշտպանություն իրականացնող անկախ մարմնի առկայությունը կարող է նպաստել անկողմնակալ որոշումների կայացմանը, անձնական տվյալների նկատմամբ ապօրինի հասանելիության նվազմանը, բարձր վերահսկողության իրականացմանն ու անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքի խախտումների կանխմանը և այլն:

Հարկ է նկատել, որ 2024 թվականի ընթացքում Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմում ստացվել են անձնական տվյալների պաշտպանության հետ կապված մի շարք բողոքներ, որոնց մեծամասնությունը վերաբերել է ինչպես պետական

⁴ Տե՛ս, Լա Քուադրատուր Դը Նետն ընդդեմ Ֆրանսիայի գործով Մեծ պալատի 2020 թվականի հունվարի 15-ի որոշումը, հասանելի է <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=232084&pageI ndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=11171417>, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

⁵ Հասանելի է <https://www.cnil.fr/en/media> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

⁶ Հասանելի է https://www.bfdi.bund.de/EN/BfDI/UeberUns/DieBehoerde/diebehoerde_node.html հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

⁷ Առավել մանրամասն տե՛ս <https://autoriteitpersoonsgegevens.nl/en/dpo-information> հղումով, հասանելի է 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

մարմինների, այնպես էլ հանրության այլ դերակատարների կողմից անձնական տվյալների ոչ իրավաչափ օգտագործմանն ու տարածմանը:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից արված հարցումներին ի պատասխան՝ ՀՀ ԱՆ անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալությունը հայտնել է, որ 2024 թվականի ընթացքում Անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալությունն իրականացրել է 50 գործերով անձնական տվյալների մշակման իրավաչափության քննություն:

Մարդու իրավունքների պաշտպանը այս համատեքստում խիստ կարևորում է անձնական տվյալների պաշտպանության հարցերում հասարակության իրազեկվածությանն ու պետական մարմինների կարողությունների բարձրացումը և անձնական տվյալների պաշտպանության համակարգում պարզաճ վերահսկողության իրականացումը: Այդ կապակցությամբ, կարևորագույն նշանակություն կարող է ունենալ անձնական տվյալների պաշտպանություն իրականացնող անկախ մարմնի ստեղծումը:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ առաջարկվում է՝

✓ **օրենսդրական մակարդակում նախանշել պետական մարմիններից անկախ անձնական տվյալների պաշտպանություն իրականացնող մարմնի ստեղծումը,**

✓ **անձնական տվյալների պաշտպանություն իրականացնող մարմնի գործունեությունը համապատասխանեցնել միջազգային չափորոշիչներին,**

✓ **անձնական տվյալների պաշտպանություն իրականացնող մարմնի գործունեության ուղղություններում ներառել նաև անվտանգության բարձր երաշխավորվածություն ունեցող համակարգի ներդնումը, հասարակության շրջանում անձնական տվյալների պաշտպանության վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացումը և պետական մարմինների աշխատակիցների պարբերաբար վերապատրաստումները:**

2. Անձնական տվյալների պաշտպանությունը՝ որպես լրագրողական հարցումներին չպատասխանելու կամ ոչ լիարժեք տեղեկատվության տրամադրման հիմք

Մարդու իրավունքների պաշտպանի ուշադրության կենտրոնում է շարունակում մնալ լրագրողների նկատմամբ հաճախ կիրառվող սահմանափակումների հարցը, որոնք կիրառվում են որպես «անձնական տվյալների պաշտպանություն» իրականացնելու պատրվակով՝ խոչընդոտելով լրագրողական հարցումների պատասխանների կամ պահանջվող տեղեկատվության տրամադրումը:

Եվրոպական միության Տվյալների պաշտպանության ընդհանուր կանոնակարգի (GDPR) 85-րդ հոդվածի համաձայն՝ անդամ պետությունները պետք է համաձայնեցնեն անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը կարծիքի արտահայտման և տեղեկատվության ազատության հետ՝ ներառյալ անձնական տվյալների մշակումը լրագրողական, ակադեմիական, գեղարվեստական կամ գրական նպատակներով: Նույն հոդվածի 2-րդ մասն ամրագրում է, որ լրագրողական նպատակներով տվյալների մշակման կամ ակադեմիական, գեղարվեստական կամ գրական արտահայտման նպատակներով անդամ պետությունները պարտավոր են նախատեսել բացառություններ կամ վերապահումներ անձնական տվյալների պաշտպանության կանոնակարգի մի շարք դրույթներից, ինչպիսիք են՝ սկզբունքները, անձնական տվյալների սուբյեկտի

իրավունքները, անկախ վերահսկողական մարմինները, համագործակցությունն ու շարունակականությունը, տվյալների մշակման առանձնահատուկ իրավիճակներ⁸:

Մարդու իրավունքների պաշտպանը, իր նախորդ տարեկան հաղորդումներում մանրամասն անդրադարձ կատարելով միջազգային իրավական փաստաթղթերում ամրագրված «**լրագրողական բացառություն**» հասկացությանը, դրա սահմանման չափանիշներին և միջազգային իրավական պահանջներին, ինչպես նաև «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի Եվրոպական միության Տվյալների պաշտպանության ընդհանուր կանոնակարգի (GDPR) կարգավորումներին չհամապատասխանելու հարցին, ընդգծել է, որ միայն անձնական տվյալների պաշտպանության նկատառումներից ելնելով՝ լրագրողական հարցումներին չպատասխանելը կամ թերի պատասխանելը կարող է նվազեցնել հասարակության տեղեկացվածության մակարդակը: Ընդ որում՝ պետական մարմինների կողմից տրվող պատասխանները դիտարկվել են իրավական տեսանկյունից չհիմնավորված ու միջազգային չափորոշիչներին ոչ համահունչ⁹:

Հարկ է նկատել, որ 2024 թվականի ընթացքում անձնական տվյալների պաշտպանության հիմքով լրագրողական հարցումների մերժման խնդրին անդրադարձ է կատարվել մի շարք լրատվական կայքերում: Արվել են ուսումնասիրություններ¹⁰, ըստ որոնց՝ Հայաստանի Հանրապետությունում գործունեություն իրականացնող լրատվամիջոցները բազմիցս փորձել են ստանալ տեղեկություններ պետական մարմիններից, սակայն, անձնական տվյալների պաշտպանության պատրվակով ստացել են մերժումներ: Ուսումնասիրություններում նշվում է մերժումների հաճախակիության ու դրանով լրագրողական գործունեություն իրականացնող անձանց համար առաջացող խոչընդոտների մասին¹¹:

Նախորդ տարիների ընթացքում Պաշտպանի իրականացրած ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ անհրաժեշտություն կա սահմանելու կոնկրետ չափանիշներ, որոնք կկիրառվեն այն դեպքերում, երբ լրագրողը հայցում է անձնական տվյալներ պարունակող տեղեկություններ, իսկ պետական մարմինը քննարկում է անձնական տվյալներ պարունակող տեղեկատվության տրամադրման հարցը: Ուսումնասիրությունների արդյունքում Մարդու իրավունքների պաշտպանը մշակել է անձնական տվյալների պաշտպանությունը, որպես լրագրողական հարցումներին չպատասխանելու կամ ոչ լիարժեք տեղեկատվության տրամադրման հիմքի առնչությամբ ուղենշային կանոններ, որոնք ներկայացվել են 2021 թվականի տարեկան հաղորդման մեջ¹²:

Եվրոպայի Խորհրդի խորհրդատվական մարմնի (Վենետիկի հանձնաժողով)՝ «Տեղեկատվության ազատության մասին» և «Վարչական իրավախախտումների

⁸ Հասանելի է <https://gdpr-info.eu/> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

⁹ Տե՛ս մանրամասն 2023 թվականի ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վիճակի մասին տարեկան հաղորդում, էջեր՝ 234-239, հասանելի է <https://ombuds.am/images/files/c21b3daa983465bea149c85cf9f2cec3.pdf> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

¹⁰ Հասանելի է <https://www.azatutyun.am/a/32902516.html> հղումով, 2025 թվականի մարտի 10-ի դրությամբ:

¹¹ Տե՛ս, նույն տեղում:

¹² Առավել մանրամասն տե՛ս 2021 թվականի ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վիճակի մասին տարեկան հաղորդումները, էջեր 434-436, հասանելի է <https://ombuds.am/images/files/022666474d87ff84a86acf39be58bec8.pdf> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

վերաբերյալ օրենսգրքում լրացումներ կատարելու մասին» օրենքների նախագծերի վերաբերյալ թիվ CDL-AD(2009)016 կարծիքի համաձայն՝ «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի 8-րդ հոդվածի ընդհանուր խնդիրն այն է, որ այն չի պարունակում վնասի կամ հանրային շահի ստուգման որևէ չափանիշ: Սա հակասում է «Պաշտոնական փաստաթղթերի մատչելիության մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայի 3.2-րդ հոդվածին և նախագծի ամենալուրջ թերություններից մեկն է¹³:

Վերոնշյալի առնչությամբ հարկ է նկատել, որ օրենսդրական մակարդակում 2024 թվականի ընթացքում ևս փոփոխություններ չեն կատարվել՝ ուղղված հանրության տեղեկացվածության ապահովման («հանրային շահի») և անձնական տվյալների պաշտպանության հավասարակշռման խնդրին:

Հարկ է նկատել, որ անձնական տվյալների պաշտպանության համատեքստում խնդրահարույց է նաև լրատվամիջոցների կողմից հրապարակումներում անձնական տվյալների պաշտպանության կանոնների խախտմամբ անձանց անձնական տվյալների ներկայացման հարցը: Այս առնչությամբ ահազանգեր են ստացվում նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանի աշխատակազմում:

Ըստ ՀՀ ԱՆ անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալության՝ 2024 թվականի ընթացքում չեն եղել լրատվամիջոցների կողմից անձնական տվյալների մշակման առնչությամբ հարուցված վարույթներ:

ՀՀ ԱՆ անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալության տեղեկությունների համաձայն՝ լրագրողների համար դասընթացներ նախորդ տարվա ընթացքում չեն կազմակերպվել: Միաժամանակ նշել են, որ 2024 թվականի մայիս ամսից Անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալության և Քաղաքացիական ծառայության գրասենյակի պաշտոնական կայքերում բաց ռեժիմով հասանելի է Անձնական տվյալների պաշտպանության վերաբերյալ մշակված ինքնաշխատ էլեկտրոնային դասընթացը հանրային, պետական ծառայողների, ինչպես նաև ոլորտով հետաքրքրվող անձանց համար:

Հաշվի առնելով վերոնշյալը՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանը վերահաստատում է իր կողմից նախկինում արտահայտած դիրքորոշումները և կարևորում է օրենսդրության՝ միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցումն ու լրագրողի մասնագիտական գործունեության համարեքստում անձնական տվյալների պաշտպանության վերաբերյալ օրենսդրական հատուկ կանոնակարգումների սահմանումը, լրատվական գործունեություն իրականացնողներին տեղեկատվության փրամադրման չափանիշների և լրատվական գործունեությամբ զբաղվող անձանց կողմից անձնական տվյալների մշակման կանոնների պահպանումը, ինչպես նաև անձնական տվյալների պաշտպանության վերաբերյալ պարբերաբար վերապատրաստումների իրականացումը:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ առաջարկվում է՝

✓ օրենսդրական մակարդակում նախանշել անձնական տվյալների մշակման և փարածման վերաբերյալ լրատվական գործունեությամբ զբաղվող անձանց և

¹³ Տե՛ս ԵԽ Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից «Տեղեկատվության ազատության մասին» ՀՀ օրենքի 2008 թվականի նախագծի վերաբերյալ ներկայացված թիվ 511/2009 կարծիքը, 2009թ., հասանելի է [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2009\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2009)019-e) հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

լրագրողների մասնագիտական գործունեության համար հատուկ կարգավորումներ՝ միջազգային իրավական չափանիշների հաշվառմամբ,

✓ սահմանել լրագրողական գործունեության առանձնահատկություններով պայմանավորված կամ այսպես կոչված՝ «լրագրողական բացառության» շրջանակներում անձնական տվյալների պաշտպանությանն առնչվող կարգավորումներ,

✓ հանրային շահի պաշտպանության համարեքստրում նախանշել առանց անձի համաձայնության վերջինիս անձնական տվյալների հրապարակման իրավաչափության գնահատման չափանիշներ,

✓ իրականացնել վերապատրաստման դասընթացներ պետական մարմինների ներկայացուցիչների և լրագրողների համար «անձնական տվյալներ» հասկացության, ինչպես նաև լրագրողական գործունեության ոլորտում անձնական տվյալների պաշտպանության վերաբերյալ:

3. Անձնական տվյալների պաշտպանությունը «ԴատաԼեքս» համակարգում դատական գործերի հրապարակման համարեքստրում

Մարդու իրավունքների պաշտպանն իր նախորդ տարեկան հաղորդումներում և հրապարակումներում բազմիցս բարձրացրել է այն հարցը, որ ՀՀ օրենսդրությամբ դատական իշխանության պաշտոնական կայքում.¹⁴ («ԴատաԼեքս» տեղեկատվական համակարգ) անձնական տվյալների ապանձնավորման հնարավորություն չկա, այլ կերպ ասած՝ գործնականում դրա իրականացումն ապահովող գործուն կառուցակարգեր ներդրված չեն, ինչը խնդրահարույց է անձնական տվյալների պաշտպանության միջազգային իրավական չափանիշների և ներպետական օրենսդրության կարգավորումների տեսանկյունից¹⁵:

2024 թվականի ընթացքում խնդիրը շարունակել է արդիական մնալ: Լուրջ մտահոգության տեղիք են տվել հատկապես այն դատական գործերը, որոնք պարունակում են երեխաների և սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործությունների հետ կապված քրեական գործերով տուժող ճանաչված, ինչպես նաև ընտանեկան և կենցաղային բռնության դեպքերի առկայության պայմաններում պաշտպանական որոշում կիրառելու վերաբերյալ քաղաքացիական գործերով բռնություն ենթարկվողի, ենթարկողի և վերջիններիս երեխաների անձնական տվյալների հանրայնացումը:

Արդյունքում, մարդու անձնական կամ ընտանեկան կյանքի վերաբերյալ տվյալները, վերը նշված դեպքերով ու գործերով շարունակում են հասանելի մնալ հրապարակային տիրույթում՝ առանց որևէ ողջամիտ և իրավաչափ հիմնավորման:

Այս առնչությամբ հատկապես կարևոր է հիշատակել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի՝ 2024 թվականի հունիսի 18-ին Հայաստանի

¹⁴ Հասանելի է <https://datalex.am/> հղումով, 2024 թվականի մարտի 29-ի դրությամբ:

¹⁵ Տե՛ս մանրամասն 2023 թվականի ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վիճակի մասին տարեկան հաղորդում, էջեր՝ 239-242, հասանելի է <https://ombuds.am/images/files/c21b3daa983465bea149c85cf9f2cec3.pdf> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

Հանրապետության դեմ կայացված վճիռը¹⁶, որով դատարանն արձանագրել է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտում: Դատարանն արձանագրել է, որ դիմումատուի ինքնության (այդ թվում՝ նրա լրիվ անունն ու հասցեն) բացահայտումը՝ ԴատաԼեքսում (որը հանրությանը հասանելի առցանց հարթակ է) որոշման հրապարակմամբ, հանգեցրել է միջամտության՝ դիմումատուի՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի 1-ին կետով երաշխավորված մասնավոր կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքին՝ չհետապնդելով որևէ իրավաչափ նպատակ:

Դատարանը վերահաստատել է. այն դատական ակտերը, որոնք ընդգրկում են անձնական տեղեկություններ, որոնք անհատները կարող են իրավաչափորեն ակնկալել, որ չպետք է հրապարակվեն առանց իրենց համաձայնության, խախտում են անձի մասնավոր կյանքի իրավունքը:

Հարկ է նկատել, որ «Ա. Պ.-ն ընդդեմ Հայաստանի» վճիռի կատարման նկատմամբ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեն վերահսկողությունն իրականացնելու է խստացված ընթացակարգով, ինչն էլ իր հերթին վկայում է, ի թիվս այլնի, կարևոր համակարգային խնդրի առկայության մասին:

Վերոնշյալի հաշվառմամբ կարող ենք արձանագրել, որ ապանձնավորման համակարգի բացակայությունը և դատական ակտերում ապանձնավորման չիրականացումը որպես իրավունքի բուն էությունը խաթարող փաստ է արձանագրել նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, և խնդիրը շարունակում է մնալ արդիական:

Ըստ ԱՆ անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալության կողմից ստացված տեղեկությունների՝ Գործակալությունում դատական ակտերում անձնական տվյալների հրապարակման վերաբերյալ բողոքներ չեն ստացվել:

«ԴատաԼեքս» տեղեկատվական համակարգի ուսումնասիրության արդյունքում Պաշտպանի աշխատակազմն արձանագրել է, որ դատական ակտերում շարունակում են հրապարակվել անձանց անձնական տվյալները, այդ թվում՝ անձնագրային տվյալները, հասցեները, ծննդյան և ամուսնության վկայականների համարները, երեխաների վերաբերյալ տվյալները և այլ՝ անձին նույնականացնելու հնարավորություն տվող, տվյալներ:

Պետք է նշել, որ ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ 2024 թվականի ընթացքում առաջին ատյանի դատարանում քննվել է պաշտպանական որոշման վերաբերյալ 24 քաղաքացիական գործ, որոնցից որևէ մեկով ապանձնավորում չի իրականացվել: Դատական ակտերում հրապարակվել են անձանց անձնագրային տվյալները, հասցեները, երեխաների անձնական տվյալները և այլ տեղեկություններ:

Մարդու իրավունքների պաշտպանի հարցումներին ի պատասխան՝ Բարձրագույն դատական խորհուրդը հայտնել է, որ 2024 թվականի ընթացքում՝ դատական իշխանության պաշտոնական կայքում (www.court.am) հրապարակված դատական ակտերում անձնական տվյալների պաշտպանության և անձնական տվյալների ոչ հրապարակային դարձնելու վերաբերյալ Դատական դեպարտամենտի կենտրոնական մարմնում ստացվել է թվով 10 դիմում, որոնք բավարարվել են և համապատասխան դատական ակտերում իրականացվել է անձնական տվյալների ապանձնավորում:

Միաժամանակ, ըստ Բարձրագույն դատական խորհրդի՝ 2024 թվականին

¹⁶ Տե՛ս Ա.Պ.-ն ընդդեմ Հայաստանի (A.P.v. Armenia) գործով 2024 թվականի հունիսի 18-ի վճիռը, զանգատ թիվ, կետ 153, հասանելի է <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-235704> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

շարունակվել են աշխատանքները անձնական տվյալների ապանձնավորման ծրագրի ներդրման և գործարկման ուղղությամբ, մասնավորապես՝ մշակվել է ապանձնավորման ծրագրի տեխնիկական բնութագիրը, որի հիման վրա՝ նախատեսվում է առաջիկայում իրականացնել համապատասխան գործիքակազմի տեղայնացումը:

ՀՀ արդարադատության նախարարությունից ստացված տեղեկատվության համաձայն՝ «ԴատաԼեքս» դատական տեղեկատվական համակարգով որոնման արդյունքում հանդիպում են դեպքեր, երբ հրապարակված դատական ակտում հասանելի են անձնական տվյալներ, ինչպիսիք են՝ կողմի հասցեն, անձնագրի տվյալներ և այլն, ինչի կապակցությամբ խնդրի լուծմանն ուղղված քայլեր են ձեռնարկվել:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ռազմավարությունից բխող 2023-2025թթ. գործողությունների ծրագրի 3.10-րդ գործողությամբ նախատեսված է 2025 թվականին ներդնել դատական իշխանության պաշտոնական կայքում հրապարակվող դատական ակտերում անձնական տվյալների ապանձնավորման ծրագիր և վերահսկողություն սահմանել իրագործման նկատմամբ՝ ի կատարում «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 11-րդ հոդվածի 10-րդ մասի:

Ասվածի համատեքստում Մարդու իրավունքների պաշտպանը արձանագրում է, որ չնայած սահմանադրական օրենքով ամրագրված ապանձնավորման պահանջին՝ դատական իշխանության պաշտոնական կայքում հրապարակվող դատական ակտերում անձնական տվյալների ապանձնավորմանն ուղղված գործուն կառուցակարգեր 2024 թվականի ընթացքում ևս չեն ներդրվել, ուստի անհրաժեշտ է հրատապության կարգով ապահովել ծրագրի ներդնումը:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ անհրաժեշտ է՝

✓ սեղմ ժամկետներում ներդնել դատական իշխանության պաշտոնական կայքում հրապարակվող դատական ակտերում անձնական տվյալների ապանձնավորման ծրագիրը՝ ապահովելով նաև արդեն իսկ հրապարակված դատական ակտերում անձնական տվյալների ապանձնավորումը,

✓ հասարակության շրջանում իրականացնել իրազեկման աշխատանքներ՝ ՀՀ դատական դեպարտամենտին ուղղված դիմումի հիման վրա դատական իշխանության պաշտոնական կայքում հրապարակված դատական ակտերում անձնական տվյալների հասանելիության սահմանափակման հնարավորության մասին, այդ թվում դատական իշխանության պաշտոնական կայքում (www.court.am), դատարանների վարչական շենքերում:

4. Արհեստական բանականության զարգացմանը զուգընթաց անձնական տվյալների պաշտպանությունը

Արհեստական բանականության համակարգերի՝ մարդու իրավունքների վիճակի, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության վրա ազդեցությունը կարող է լինել և՛ դրական, և՛ բացասական¹⁷:

¹⁷ Տե՛ս Մարդու իրավունքների ազգային հաստատությունների եվրոպական ցանցի 2023 թվականի «Իրավունքի գերակայություն» զեկույցը, էջ 94, հասանելի է <https://ennhri.org/wp-content/uploads>

Մարդու իրավունքների պաշտպանը դեռևս իր նախորդ տարեկան հաղորդման¹⁸ շրջանակներում անդրադարձել է արհեստական բանականության՝ անձնական տվյալների պաշտպանության վրա ազդեցության հարցին՝ ընդգծելով արհեստական բանականության համակարգերի կիրառմամբ պայմանավորված՝ ոլորտի առանձնահատկությունների լիարժեք ուսումնասիրություն, մարդու իրավունքների վրա ազդեցության գնահատում իրականացնելու, մարդու իրավունքների պաշտպանության հստակ օրենսդրական կարգավորումներ և կառուցակարգեր նախատեսելու, ինչպես նաև հանրության շրջանում իրազեկվածության մակարդակը բարձրացնելու անհրաժեշտությունը:

Հարկ է նկատել, որ 2024 թվականին շարունակել են արդիական մնալ նախորդ տարեկան հաղորդման մեջ ներկայացված դիտարկումները, որոնք բխել են արհեստական բանականության լայնամասշտաբ կիրառմանը զուգահեռ մարդու իրավունքների միջազգային իրավակարգավորման գործընթացից: Տարեկան հաղորդման շրջանակներում ընդգծվել է

- Օրենսդրական կարգավորման և արհեստական բանականության ազդեցության գնահատման անհրաժեշտությունը՝ հաշվի առնելով զարգացող տեխնոլոգիաներն ու դրանց համատեքստում ներպետական օրենսդրության բացերը:

- Ներպետական մակարդակում մարդու իրավունքների միջազգային չափորոշիչների ներդրման անհրաժեշտությունը՝ հաշվի առնելով «Արհեստական բանականության և մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության մասին» կոնվենցիայի մշակումը,

- Արհեստական բանականության և դրա հնարավոր վտանգների վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացման անհրաժեշտությունը¹⁹:

Ներկայացվածի համատեքստում առաջնահերթ կարևորություն ունի «Արհեստական բանականության և մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության մասին» կոնվենցիայի ընդունումը, Հայաստանի Հանրապետության կողմից վերջինիս վավերացումը և ներպետական օրենսդրության համապատասխանեցումը կոնվենցիոն պահանջներին:

Եվրոպայի խորհրդի «Արհեստական բանականության և մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության մասին» կոնվենցիայով²⁰ կարգավորվում են արհեստական բանականության համակարգերի կիրառման համատեքստում ժողովրդավարության, իրավունքի գերակայության և մարդու իրավունքների սկզբունքներն ու պետությունների կողմից մարդու իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված միջոցներ ձեռնարկելու պարտականությունը:

Ըստ Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարության՝ «Արհեստական բանականության և մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության մասին» կոնվենցիայի ներպետական համաձայնեցման փուլը ավարտվել է 2024թ.-ի դեկտեմբերի 27-ին և ՀՀ Արտաքին գործերի նախարարությանը

[/2023/08/ENNHRI-2023-Report-on-the-State-of-the-Rule-of-Law-in-Europe.pdf](#) հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

¹⁸ Առավել մանրամասն տե՛ս, 2023 թվականի ընթացքում ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործունեության, մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վիճակի մասին տարեկան հաղորդում, էջեր՝ 245-250, հասանելի է <https://ombuds.am/images/files/c21b3daa983465bea149c85cf9f2cec3.pdf> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

¹⁹ Արձանագրված խնդիրներն ու դրանց մանրամասն նկարագրությունը տե՛ս նույն տեղում:

²⁰ Հասանելի է <https://rm.coe.int/1680afae3c> հղումով, 2025 թվականի մարտի 28-ի դրությամբ:

հանձնարարվել է կազմակերպել վերջինիս ստորագրումը: Ներքին օրենսդրական կարգավորումները կհամապատասխանեցվեն Կոնվենցիայի պահանջներին ստորագրման գործընթացի կազմակերպման ժամանակ:

Մարդու իրավունքների պաշտպանը ողջունելի է համարում Կոնվենցիայի վավերացումը՝ արձանագրելով, որ այն կխթանի արհեստական բանականության հետ կապված իրավահարաբերությունները կարգավորող ներպետական օրենսդրության զարգացմանը, հատկապես մարդու իրավունքներին համահունչ՝ անձնական տվյալների պաշտպանության և խտրականության արգելքի սկզբունքներին համապատասխանող արհեստական բանականության ներդրմանը:

Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարության տեղեկությունների համաձայն՝ 2023 թվականի սեպտեմբերին «Հայաստանի տեղեկատվական համակարգերի գործակալություն» հիմնադրամի կազմում ստեղծվել է Հայաստանի համակարգչային միջադեպերի արձագանքման ազգային թիմը (AM-CERT), որի առաքելությունն է ուսումնասիրել և համակարգել Հայաստանի ազգային կրիտիկական ենթակառուցվածքների կիբեռանվտանգության միջադեպերի արձագանքը: AM-CERT-ի ամբողջական ներդրումից հետո նախատեսվում է ունենալ կիբեռանվտանգության միջադեպերի կենտրոնական համակարգման կառույց, ապահովել արագ արձագանք կիբեռմիջադեպերին:

Վերոնշյալի շրջանակներում թիմը համակարգել է 9 միջադեպ, որից 6-ը կարգավորել է թիմը, թիմին զեկուցվել է 90+ ահազանգ 34 կառույցներին, որոնցից 12-ը կապված են հավատարմագրերի արտահոսքի (credential leaks) հետ, և որոնց մասին տեղեկացվել են գործընկեր կառույցները, պետական և մասնավոր հատվածի 51 մասնագետ անցել է հմտությունների վրա հիմնված վերապատրաստում, կարողությունների զարգացման նպատակով իրականացվել է երկու Capture-the-Flag կիբեռ վարժանքներ՝ պետական և բանկային սեկտորի համար: Ինչպես նաև Հայաստանում առաջին անգամ Միջազգային հեռահաղորդակցության միության՝ ITU, հետ համատեղ իրականացվել է ազգային կիբեռզորավարժություն՝ 170+ հոգու մասնակցությամբ պետական և մասնավոր սեկտորներից:

Միաժամանակ, Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարությունը նշել է, որ իրականացվում են միջազգային փորձի ուսումնասիրություններ արհեստական բանականության կիրառման՝ մարդու իրավունքների վրա ազդեցության, մարդու իրավունքների հնարավոր խախտումների և համապատասխան օրենսդրական կարգավորումների վերաբերյալ և այլն:

Վերոնշյալի առնչությամբ Պաշտպանը ողջունելի է համարում վերոնշյալ քայլերի ձեռնարկումը՝ միևնույն ժամանակ ընդգծելով, որ մարդու իրավունքների վրա արհեստական բանականության համակարգերի ներդրման ու կիրառման ազդեցության գնահատումը պահանջում է համապարփակ մոտեցում և տարբեր ոլորտների մասնագետների ներգրավում: Գնահատման հիմնական հիմնասյուները ներառում են մարդու իրավունքների վրա ազդեցության գնահատման շրջանակի որոշում, հանրային խորհրդատվությունների իրականացում, տարբեր ոլորտներ (մարդու իրավունքներ, տեխնոլոգիա և այլն) ներառող մասնագիտական թիմերի ձևավորում և ներգրավում, միջազգային մեթոդաբանությունների տեղայնացում և վերլուծության կառուցվածքի ձևավորում:

Վերոնշյալի համատեքստում հարկ է նաև նկատել, որ Մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային հաստատությունների դերակատարումն արհեստական

բանականության զարգացման և այն կարգավորող իրավական նորմերի բացակայության պայմաններում շարունակում է էլ ավելի կարևորվել, քանի որ ՄԻՊ հաստատությունները կարող են արհեստական բանականություն ստեղծողների համար ունենալ ուղղորդող և աջակցող, ինչպես նաև վերահսկող նշանակություն:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ անհրաժեշտ է՝

✓ **իրականացնել մարդու իրավունքների վրա արհեստական բանականության համակարգերի ներդրման գնահատում՝ ներգրավելով համապատասխան մասնագետների,**

✓ **վերանայել «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը՝ նախատեսելով կարգավորումներ ու պարզաճ կառուցակարգեր արհեստական բանականության համակարգերի միջոցով անձնական տվյալների մշակման համար,**

✓ **սահմանել տեղեկատվական համակարգերում անձնական տվյալների մշակման անվտանգության ապահովման պահանջները, կենսաչափական անձնական տվյալների նյութական կրիչներին և տեղեկատվական համակարգերից դուրս այդ անձնական տվյալները պահպանելու տեխնոլոգիաներին ներկայացվող պահանջները՝ ի կատարումն «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածի 4-րդ մասի,**

✓ **ապահովել ներպետական օրենսդրության համապատասխանեցումը «Արհեստական բանականության, մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության» ԵԽ շրջանակային կոնվենցիայի պահանջներին,**

✓ **հանրության շրջանում իրականացնել իրազեկման աշխատանքներ արհեստական բանականության գործարկման ռիսկերի և վրանգների մասին, հարկապես՝ անձնական տվյալների պաշտպանության համատեքստում,**

✓ **կազմակերպել վերապատրաստման դասընթացներ պետական մարմինների ներկայացուցիչների համար արհեստական բանականության և մարդու իրավունքների փոխազդեցության վերաբերյալ:**